

Slovensko-črnogorska gledališka sodelovanja – postjugoslovanska izkušnja

Janko Ljumović

Raziskovanje slovensko-črnogorskih gledaliških razmerij mora nujno upoštevati posebnosti in kontekst črnogorskega gledališkega sistema in njegovega razvoja, pa tudi ključne vidike njegovega sodobnega modela. Ker so se te vezi oblikovale šele konec 20. stoletja, je pomembno poudariti, da se je tudi črnogorski gledališki sistem vzpostavil in začel prinašati pomembne rezultate prav v tem obdobju. V Črni gori so namreč poklicni standardi na področju gledališča in gledaliških festivalov ter njihovi umetniški rezultati nastajali šele v zadnjih letih 20. stoletja. Pomembni dogodki, na katerih temelji zdajšnji model črnogorskega gledališkega sistema, so ustanovitev festivalov FJAT v Podgorici in Grad teatra Budva, preoblikovanje festivala FJAT (Festival jugoslovenskega alternativnega teatra) v FIAT (Festival internacionalnog alternativnog teatra) na začetku devetdesetih let 20. stoletja in vnovična ustanovitev gledališča Kraljevsko pozorišče Zetski dom na Cetinju, ki je začelo delovati po več desetletjih mirovanja.¹ Te gledališke ustanove namreč odločilno določajo glavne tokove sodobne zgodovine črnogorskega gledališkega sistema, tudi na področju mednarodnega sodelovanja. Obnova črnogorskega narodnega gledališča se je pokrivala s težnjami črnogorske družbe, da si povrne neodvisnost, kar se je zgodilo leta 2006. Razvoj gledališča, prizadevanje za oblikovanje jasne gledališke politike, skladne s črnogorsko kulturno identiteto, in odprtost do drugih so glavne značilnosti procesa, ki je pripeljal do vzpostavitve sodobnega črnogorskega gledališkega sistema.

Plodno sodelovanje slovenskih ter črnogorskih umetnikov in producentov se je vzpostavilo prav v omenjenem časovnem okviru, intenzivnejše pa je postalo v obdobju po razpadu Jugoslavije. Odprtost črnogorske kulture do akterjev zunaj države, zlasti v okviru nekdanjega jugoslovanskega kulturnega prostora, sta pomembno določila odklon od dediščine tragičnih devetdesetih let in potreba, da bi se preporodni duh gledališča ujema z obnovo družbenih vrednot, ki bi bile skladnejše s sodobnostjo in bi ponujale priložnost, da se prek sodobne umetnosti in pomembnih avtorjev gradi dediščina za prihodnost.

---

1 Leta 1910 Zetski dom kot prva kulturna ustanova v Črni gori postane Kraljevsko črnogorsko narodno pozorišče Zetski dom, vendar pozneje zaradi zgodovinskih okoliščin, tj. izida prve svetovne vojne, izgine s kulturnega zemljevida. Zamisel o črnogorskem narodnem gledališču se vnovič uveljavi po drugi svetovni vojni, in sicer v okviru socialističnega kulturnega modela, po katerem je Titogradsko narodno pozorišče, ustanovljeno leta 1953, dobilo status republiškega gledališča. Naziv Črnogorsko narodno pozorišče dobi leta 1969, potem ko so na začetku šestdesetih let zamrla mestna gledališča na Cetinju, v Nikšiću, Kotorju in Pljevlji. Na občinski ravni delujeta dve gledališči: Gradsko pozorišče v Podgorici in Nikšičko pozorišče. Poleg že omenjenega festivala Grad teatar Budva so pomembne točke gledališke produkcije v Črni gori še kulturni centri v Tivtu, Baru in Hercegovnem ter mednarodni festival KotorArt.

Medkulturni dialog oziroma medkulturna praksa se kaže kot neogibna vsebina vzajemne odprtosti kultur – v primeru črnogorskega koncepta se kaže kot pomembna prva na njene lastne identifikacije in reprezentacije. »Kozmopolitstvo mora biti potemtakem opremljeno z medkulturno kompetenco. To pomeni, da se posameznikov način izražanja krepi v medsebojnem oplajanju z drugimi jeziki in kulturnimi tradicijami. Medkulturna kompetenca temelji na spoznavni radovednosti in hkratni sposobnosti *so-čutja* in *v-življanja*« (Debeljak 103).

V nasprotju z drugimi umetniškimi praksami, pri katerih ni jezikovnih pregrad, je prav gledališče, ki temelji predvsem na jeziku, odprlo poti mednarodnemu sodelovanju in izmenjavi, ki ne obsegata zgolj tradicionalnih oblik, torej prevajanja ter prevzemanja sodobne dramaturgije in dramske dediščine zunaj kroga svoje nacionalne določenosti. Tako je tudi gledališče odprlo poti za vzajemno branje in avtorstvo, ki nastaja kot srečanje različnosti ali kot pomemben pogled Drugega. »Umetniki s področja uprizoritvenih umetnosti ne želijo samo odhajati na gostovanja, temveč tudi delati s svojimi kolegi od drugod, skupaj z njimi eksperimentirati, razpravljati, se učiti in ustvarjati nova dela ter pri tem preizkušati meje profesionalnih in institucionalnih navad, tradicij in rutin« (Klaić 140).

V tej razpravi bom oblike sodelovanja dokumentiral s predstavitevjo gostovanj slovenskih gledališč v Črni gori, delovanja slovenskih gledaliških umetnikov v Črni gori in tudi uresničenih koprodukcij, pri čemer bom navedel tudi pomembne refleksije o delu slovenskih umetnikov in slovenskih predstavah v črnogorskem kulturnem prostoru. V uvodnem delu razprave se pri pregledu repertoarnih produkcij vseh relevantnih gledaliških ustanov, v katerih se oblikuje slovensko-črnogorsko sodelovanje, kot ključni za analizo izkažeta dve gledališči: Kraljevo gledališče Zetski dom na Cetinju (Kraljevsko pozorišče Zetski dom) in Črnogorsko narodno gledališče v Podgorici (Črnogorsko narodno pozorišče – CNP).

Prvi element analize se nanaša na proučevanje slovenske dramatike in njene navzočnosti v repertoarjih črnogorskih gledališč. Prvi podatek, ki nam je na voljo, govori o izvedbi drame Ivana Cankarja *Kralj na Betajnovi* na Cetinju 8. maja 1947 (*Stoljeće* 75). Zatem sta bili uprizorjeni samo še dve besedili slovenskih dramatikov, premiero pa sta doživeli v Podgorici: dramsko besedilo *Veliki briljantni valček* Draga Jančarja, ki je bilo v režiji Nikola Vavića premierno uprizorjeno 26. decembra 1985, in drama *Smejči* Zorana Hočevarja v režiji slovenskega dramskega umetnika Nika Goršiča, ki je bila premierno uprizorjena 14. novembra 2005, nastala pa je v sodelovanju z Odsekom za kulturo mesta Ljubljana in Globalnim teatrom. Predstava je leta 2006 gostovala na festivalu Teden slovenske drame v Kranju. Če k temu dodamo še dramsko besedilo *Art eksport* Žanine Mirčevske, pri katerem gre za adaptacijo po motivih *Impresarija iz Smirne* Carla Goldonija (premiera 27. marec 2008), lahko sklenemo, da je navzočnost slovenske dramatike v črnogorskih gledaliških produkcijah zelo skromna. Prvo črnogorsko delo, uprizorjeno v

kakem slovenskem gledališču, je bila drama Sretena Perovića *Zaledeni pod soncem*, ki so jo pod naslovom *Pod soncem zaledeneli* premierno uprizorili 27. aprila 1960 v Goriškem gledališču v Novi Gorici (zdaj SNG Nova Gorica).²

Pregled nadaljujemo z analizo slovenskih gledaliških umetnikov, ki so delovali v črnogorskem gledališču in katerih delo je pomembno za sodobno gledališko zgodovino Črne gore. Tako po številu uprizoritev, ki sta jih režirala, kot tudi po svojem posebnem zanimanju za gledališko delo v Črni gori izstopata dve osebnosti: Eduard Miler in Niko Goršič. V primeru režiserja Eduarda Milerja velja omeniti tudi njegov profesionalni angažma v vlogi umetniškega vodje Črnogorskega narodnega gledališča (sezona 2010/2011). Igralec in režiser Niko Goršič (psevdonim Nick Upper) se je še posebno izkazal pri promoviranju črnogorskih dramskih besedil in zavzemanju, da prav on režira praiizvedbe črnogorskih dram. Svojo prvo režijo v Črni gori je ustvaril v Črnogorskem narodnem gledališču (CNP) – šlo je za dramsko besedilo *Kuća lutaka – Tobelija (Hiša lutk – Tobelija)* črnogorskega dramatika Ljubomirja Đurkovića (2000), uprizoritev pa je nastala v koprodukciji z ljubljanskim mednarodnim gledališkim festivalom Ex Ponto ter v sodelovanju s Cankarjevim domom v Ljubljani in SNG Maribor. Goršič je leta 2002 režiral še eno od kulturnih uprizoritev CNP – znova delo Ljubomirja Đurkovića, tokrat *Otpad* –, ki je tudi nastala v koprodukciji s festivalom Ex Ponto. Uprizoritev je nastala tudi kot rezultat sodelovanja Ministrstva za kulturo Republike Črne gore in Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. Iz gledališke prakse vemo, kolikšen je pomen praiizvedb dramskih besedil za nacionalno dramatiko in tudi za gledališki repertoar, omenjena primera pa pričata, da je bilo prepoznavanje pomena slovensko-črnogorskih stikov ključno za misijo gledališča v tistih letih. Uprizoritev *Otpad* je bila ena od kulturnih uprizoritev v novejši zgodovini CNP tudi zato, ker je »to protivojno delo s konca 20. stoletja nastalo kot balkanska različica zgodbe o smrti ideologije in propadu političnih teorij, pri katerih cilj opravičuje sredstva« (Nelević, *Dramski* 26). Slovenski dramaturg in novinar Andrej Jaklič režijo uprizoritve ocenjuje kot »pot konkretnije gledališke režije«, zatem poudari, da je Goršiča k temu »spodbudilo dobro napisano besedilo o trenutni stvarnosti ‘tam spodaj’«, ter doda, da »pretresljiva zgodba o vsakdanu, ki ga je razdejala vojna, zgodba o drogah, tesnobi in agresiji, režiserju ni dopustila zanj značilnih ekscentričnih izletov. Rezultat: skladna režija z dobrimi igralskimi pasažami stvar naredi prepričljivo ter za Upperjeve projekte neznačilno trpko, toplo in gledljivo« (nav. po Radojević 204). Zanimanje Nika Goršiča za črnogorsko dramatiko se nadaljuje tudi z režijo dramskega besedila *Jaja* Nataše Nelević (praiizvedba 23. marec 2012), ki je leta 2010 prejelo nagrado CNP za najboljšo črnogorsko sodobno dramsko besedilo. Ta drama je kot prva prejela nagrado na natečaju, ki ga je CNP vzpostavil leta 2010; odtlej je bienalne narave, pokrovitelj finančnega dela

2 Predstavo je režiral Hinko Košak, tedanji režiser RTV Ljubljana. Več o predstavi je na voljo v razpravi Sretena Perovića *Crnogorci na sceni* (481).

nagrade pa je Ministrstvo za kulturo Republike Črne gore. Goršič je v Podgorici režiral tudi dramo *Odumiranje* sodobnega srbskega dramatika Dušana Spasojevića (2007). Na Cetinju pa je režiral dramsko besedilo črnogorskega avtorja, in sicer *Sanjivi nagon* (2004) Željka Stanjevića, pozneje pa še *Drveni sanduk Tomasa Vulfa* Danila Kiša (2005) in dramsko besedilo *Susn* Herberta Achternbuscha (2009).

Po pregledu režijskega delovanja Nika Goršiča v Črni gori se zadržimo pri uprizoritvi *Hiša lutk – Tobelija* (2000), prvi slovensko-črnogorski gledališki koprodukciji (Črnogorsko narodno gledališče, Ex Ponto), ki so jo v slovenskem jeziku izvedle slovenske igralko Olga Grad, Milena Grm in Metka Trdin; to je neznačilna praksa, da se namreč domače, črnogorsko dramsko besedilo uprizori v drugem jeziku. Lahko bi dejali, da je takšna umetniška odločitev v nekdanjem jugoslovanskem in tudi širšem kontekstu odprla pot afirmiranju in vnovičnemu uveljavljanju igranja predstav v več jezikih, ki je prav rezultat medkulturnega vidika gledaliških koprodukcij, poleg tega pa priča o vzajemnem prežemanju kultur. Ob tej odločitvi je tedanji direktor Črnogorskega narodnega gledališča, Branislav Mićunović, po gostovanju v Cankarjevem domu dodatno pojasnil jezikovni koncept:

»Na voljo sta nam bili dve različici, ali bomo predstavo igrali v našem ali pa v slovenskem jeziku. Nagibal sem se k temu, da bi jo igrali v slovenskem jeziku, preprosto zato, ker ne mislim, da je to v gledališču kaka posebna ovira. Resnično menim, da jezik ni prvi komunikacijski kanal. Pravite, da se to v Sloveniji ne bi moglo zgoditi – morda se bo to že kmalu dogajalo vse pogosteje.« (Polanc 19)

O podgoriški premieri te uprizoritve lahko v oceni iz arhiva gledaliških kritik, ki jih je podpisal Balša Brković, preberemo:

»Dejstvo, da je bilo besedilo odigrano v slovenskem jeziku, je za del občinstva pomenilo težavo, čeprav se zdi, da to ne bi smel biti problem – tako zaradi bližine naših jezikov kot tudi zaradi celotne vizualne označenosti vseh segmentov tega gledališkega dela. Nobenega dvoma ni, da se je sodelovanje z najpomembnejšimi ustvarjalci in ustanovami izkazalo kot dragocena izkušnja, ki je prinesla brezhiben ustvarjalni rezultat, obenem pa gre za dejanje resne kulturne izmenjave, ki 'izstopa' iz razvpitega kroga petstotih kilometrov.« (Brković 13)

»Krog petstotih kilometrov« je pravzaprav aluzija na kontekst tedanje državne skupnosti Zvezne republike Jugoslavije, saj je tolikšna tudi fizična oddaljenost med Podgorico in Beogradom.³

3 Zvezna republika Jugoslavija (krajsje ZRJ ali ZR Jugoslavija) je bila država, ki je bila ustanovljena 27. aprila 1992, po razpadu SFRJ. Obstajala je do leta 2003, ko se je preobrazila v Državno skupnost Srbije in Črne gore, ki so jo razpustili na osnovi referendumu o neodvisnosti Črne gore (maj 2006).

Dodatne razloge, ki Nika Goršiča povezujejo s Črno goro, najdemo tudi v njegovem zapisu v eni od monografij Črnogorskega narodnega gledališča:

»Tedaj je nastopilo tudi desetletje osemdesetih let, ko sem kot igralec z različnimi skupinami in režiserji (največkrat s svojim Slovenskim mladinskim gledališčem) prihajal v Črno goro na privlačni festival FJAT, na katerem smo promovirali začetke postmodernističnega gledališča pri nas in znova izzivali najaktualnejše tokove v gledališkem svetu. Takrat sta še vedno obstajala festivala v Budvi in Baru. To je bilo srečno obdobje za umetnost in tudi za našo utopijo. Zatem se je začela neizogibna balkanska tragedija, na katero mi, alternativci, nikoli še pomislili nismo, pač pa smo bili (kot kaže) samo mi tisti, ki so dejansko združevali nezdružljivo. Ne da bi se tega sploh zavedali! Naša umetniška moč je bila zlorabljena. Nekateri naši kolegi so namreč v tem 'dramskem dejanju' prevzeli vloge, ki bi se jih morali sramovati. Njihovo nekdanje politično gledališče je bilo v resnici samo teater. Toda vsi moji gledališki prijatelji v Črni gori so ostali prijatelji, in to so še danes!« (Goršič 360)

Drama *Hiša lutk – Tobelija* kot delo, ki tematizira vprašanje rodne identitete, skupaj z dramo *Jaja* kot prostorom ženske pisave pravzaprav poudarja usmerjeno zanimanje Nika Goršiča, da bi v črnogorskem kontekstu raziskoval družbeno vlogo žensk. Dramo *Jaja* uvrščamo med feministične drame, dramatičarka Nataša Nelević jo opredeljuje s pojmom *ženski polilog*, v predgovoru k objavljeni drami pa Dubravka Đurić poudarja, da »ta drama nakazuje tudi možnost konstruiranja utopične ženske skupnosti, v kateri bi ženske, ki se zavejo delovanja patriarhalne matrice, zgradile žensko solidarnost, ki v žensko-ženskih odnosih vselej umanjka.« (3) Med delom za predstavo *Jaja* je Niko Goršič definiral tudi širši okvir svojega zanimanja za žensko pisavo in inavguriral pojem *črnih dam*, s katerim opredeli dramske avtorice z območja nekdanje Jugoslavije. »Lahko bi dejali, da so najboljši odgovor na družbene trende v sodobni zgodovini ponudile prav dramske avtorice. Znano je, da se po družbenih spremembah, zlasti v zadnjih stotih letih, standardi emancipacije spolov zvišujejo. To je zgodovinsko dejstvo, tako da pojav ni obšel niti Črne gore. V regiji, ki sega od Skopja do Ljubljane, skupaj z že opaznim številom črnogorskih pisateljic, nastaja smer, ki ji pravim 'črne dame'.« (Tripković, »Kriminalni liberalizem«)

Režiser Eduard Miler je kot svojo prvo predstavo v Črni gori režiral dramsko besedilo Harolda Pinterja *Party Time*, ki je bilo premierno uprizorjeno 7. oktobra 2000 v Črnogorskem narodnem gledališču (kot del projekta *Requiem of the 20th Century*, v okviru katerega sta nastali še uprizoritvi *Elektre* Danila Kiša v režiji Egona Savina in *Don Juan se vrne iz vojne* Ödöna von Horvátha v režiji Radmile Vojvodić). Omenjeni cikel treh predstav, ki so se dogajale v skupnem odorskem prostoru (scenografija Marina Hellman), je bil eden od najambicioznejših projektov CNP. Zastavljen je bil kot dramaturški model iztekajočega se 20. stoletja, uprizorili pa so ga v obliki gledališkega maratona. Med

naslednje Milerjeve režije v CNP se uvrščajo uprizoritve *Joneskomanija* (2002), *Poludjela lokomotiva* (po besedilu *Ponorela lokomotiva* Stanisława Ignacyja Witkiewicza, 2003) in *Malograđanska svadba* (na osnovi *Malomešćanske svatbe* Bertolta Brechta, 2008). Eduard Miler je vse te uprizoritve ustvaril v sodelovanju z dramaturginjo Žanino Mirčevsko, ki po selitvi iz Makedonije v Slovenijo piše v slovenskem jeziku in deluje v prostoru slovenskega gledališča, vendar ne le kot dramaturginja, temveč tudi kot dramatičarka ter avtorica dramtizacij in adaptacij. Mednje spada tudi njen dramski libreto *Sudnji dan* (*Dies Irae*) v režiji Bojana Milosavljevića, ki so ga uprizorili na odru Studia CNP (1999), poleg tega je bila avtorica adaptacije *Art export* po motivih *Impresarija iz Smirne* Carla Goldonija (2008) in v režiji Lidije Dedović ter avtorica drame *Dobri zlobko* v režiji Petra Pejakovića (koprodukcija Kraljevega gledališča Zetski dom s Cetinja in Mestnega gledališča Podgorica, 2009). Žanina Mirčevska je podpisala tudi dramaturgijo *Disputa* Pierra de Marivauxa v predstavi *Rasprava* v režiji Oliverja Frljića (2010) ter adaptacijo in dramtizacijo *Gorskega venca* Petra II. Petrovića Njogoša pri predstavi *Gorski vijenac* v režiji Diega de Bree (2010), obe v produkciji Črnogorskega narodnega gledališča.

Eduard Miler je bil v gledališki sezoni 2010/2011 tudi umetniški vodja Črnogorskega narodnega gledališča v Podgorici, kar je pomemben primer takratne platforme kulturne politike – da je umetniško vodenje ene od ključnih nacionalnih kulturnih ustanov prvič prevzel umetnik, ki ni iz Črne gore. Čeprav je bil na tem položaju samo eno gledališko sezono, je to v okviru zastavljene raziskovalne teme pomemben podatek. V tej sezoni je nastala predstava *Gorski vijenac* (*Gorski venec* Petra II. Petrovića Njogoša) v režiji Diega de Bree; to je bilo prvo gledališko in idejno branje tega temeljnega dela črnogorske kulture, ki ga je opravil kak tujec in prinaša pomemben pogled Drugega. V zgodovini črnogorskega gledališča bo torej zabeleženo, da je bil prvi tujec, ki je režiral *Gorski venec*, Slovenec Diego de Brea. V enem od intervjujev, ki ga je dal med ustvarjanjem te predstave, je de Brea na vprašanje o »težavah z jezikom« razkril: »Najprej sem prebral slovenski prevod. Veseli me, da imamo kar tri prevode *Gorskega venca*. Želel bi si, da bi to dramo igrali tudi v Sloveniji.« (Intervju, »Njogoš budi sjećanja«) Lahko bi rekli, da ta režija temeljnega dela črnogorskega pesnika in vladarja sodi v okvir njegovega zanimanja za literaturo, ki spada med tako imenovane velike kronike svetovne književnosti. Režijsko gledano ga je bral v ključu magičnega realizma. Predstava je še zdaj na repertoarju, režiser Diego de Brea pa je leta 2014 na festivalu FIAT prejel posebno nagrado za »vseobsežen shakespearjevski, avtorski pristop« k uprizoritvi *Gorskega venca*.

Eduard Miler ni deloval samo v Črnogorskem narodnem gledališču – podpisal je tudi dve režiji v Kraljevem gledališču Zetski dom. Tako sta nastali predstava *Eksplोजija sjećanja 5* (na osnovi besedila *Eksplोजija spomina* Heinerja Müllerja), ustvarjena v koprodukciji z mednarodnim festivalom KotorArt (2009), in *Saloma* Oscarja Wilda (2010).

Poleg repertoarnih uprizoritev, ki so jih soustvarili slovenski dramatik in režiserji, predstavljajo vpliven in pomemben del sodelovanja s slovenskimi avtorji tudi gostovanja,

večinoma na črnogorskih gledaliških festivalih, razvilo pa se je tudi sodelovanje s posameznimi gledališkimi ustanovami. Podgoriški FIAT (mednarodni festival alternativnega gledališča, ki je nastal na temelju jugoslovanskega festivala alternativnega gledališča, imenovanega FJAT), ki je leta 2015 praznoval 30-letnico obstoja, je bil pomembna platforma za predstavljanje slovenskih predstav in avtorjev, ki so gradili sodobno slovensko gledališče. Slovenske uprizoritve, ki so se uvrstile v selekcijo tega festivala, so bile: *Ana Rudija Šeliga* v režiji Dušana Jovanovića (Slovensko mladinsko gledališče, 1985),⁴ *Noč gostov* Vita Tauferja (Gledališče Glej, 1986), koreodrama Ksenije Hribar *Alpsko sanjarjenje* (Plesni teater Ljubljana, 1986) ter *Interakcija za plesalko in dva projektorja* Jasne Knez (Studio za svobodni ples, 1986), ki je prejela posebno nagrado kritikov na 2. FJAT, zatem pa še *Alica v čudežni deželi* Vita Tauferja (Slovensko mladinsko gledališče, 1988) in *Stroj Hamlet* Matjaža Zupančiča (Gledališče Glej, 1989) – Tanja Zgonc je za vlogo v tej uprizoritvi prejela nagrado za igro. Leta 1990 se je na 5. FJAT predstavil Emil Hrvatin s projektom *Kanon* v produkciji B-51, za katerega je prejel nagrado za režijo, delo pa je bilo tudi razglašeno za najboljšo uprizoritev festivala. Zadnja jugoslovanska izdaja festivala FJAT leta 1991 je iz Ljubljane pripeljala *Eros ars sistem* Igorja Štromajerja, ki je prejel nagrado za najboljšo uprizoritev, nanj pa sta se uvrstili tudi uprizoritvi *Pesniki brez žepov* (Betontanc in Gledališče Glej) ter *Lancôme* v režiji Tomaža Štrucla (Gledališče Glej). Leta 1996 je na festivalu alternativnega gledališča v Podgorici gostovalo Gledališče Ane Monro iz Ljubljane s predstavo *Diva Divanova*. Leta 1997 sta na njem gostovala Slovensko mladinsko gledališče z uprizoritvijo *Veselja dom* Emila Filipčiča v režiji Nicka Upperja in Gledališče Glej z uprizoritvijo *Jezus F.* v režiji Tomaža Štrucla. Naslednje leto se ga je Slovensko mladinsko gledališče udeležilo s predstavo *Tirza* v režiji Matjaža Pograjca.⁵

V osemdesetih letih 20. stoletja, natančneje leta 1987, je v Črni gori svoje poslanstvo začel opravljati še en festival – Grad teatar Budva. Leta 1988 je v Budvi gostovalo Slovensko mladinsko gledališče z uprizoritvami *Zločin na kozjem otoku* Uga Bettija v režiji Paola Magellija in *Razredni sovražnik* Nigla Williamsa v režiji Vita Tauferja ter z Ajshilovimi *Peržani* in *Resničnostjo* Lojzeta Kovačiča, obema v režiji Ljubiše Ristića. Naslednje leto je v Budvi gostovalo Gledališče Ane Monro s predstavo *Cirkus Kansky*. Leta 1989 je Vito Taufer režiral festivalsko koprodukcijo (Grad teatar Budva in Dramski teatar Skopje) *Medeja* slovenskega pesnika in dramatika Daneta Zajca. Dalibor Foretić je v zagrebškem tedniku *Danas* zapisal, da ga uprizoritev spominja na *Medejo* Heinerja Müllerja, in dodal: »Četudi je Taufer nemara celo imel v mislih Müllerja, pa ga Zajc zagotovo ni imel. V nihanje med poezijo in dramo želi ujeti vibriranje življenja, kar mu tudi sublimirano uspe.« (Grad teatar Budva 52) Ista drama je bila leta 2007 v režiji Jaka

4 Pri uprizoritvah, ki so gostovale v Črni gori, so v oklepajih navedene letnice gostovanj na festivalu FJAT. (Op. ur.)

5 Podatki so vzeti iz monografije *DODEST dvadeset pet* (ur. Milorad Đurović, 1999).

Andreja Vojevca in produkciji Akademije za gledališče, radio, film in televizijo uvrščena v gostovalni program. Slovensko gledališče je bilo na festivalu v Budvi prisotno tudi leta 1997, ko je tam gostovalo Slovensko mladinsko gledališče s predstavama *Roberto Zucco* v režiji Matjaža Pograjca in *Veselja dom* v režiji Nicka Upperja. Leta 2000 se je Matjaž Pograjc predstavil še s predstavo *Kdo se boji Tennesseeja Williamsa?*, tudi v produkciji Slovenskega mladinskega gledališča. To gledališče je leta 2001 gostovalo s predstavama *Tri sestre* v režiji Tomija Janežiča in *Čakajoč Godota* v režiji Dušana Jovanovića. Uprizoritev *Filoktet* v režiji Eduarda Milerja, ki je nastala v koprodukciji ljubljanskega festivala Ex Ponto, sarajevskega MESS in Primorskega poletnega festivala Koper, je v Budvi gostovala leta 2003. Naslednje leto je festival gostil projekt *Sto minut* Tomaža Pandurja v produkciji Pandur.Theaters in Festivala Ljubljana. Leta 2005 je gostovalo Slovensko mladinsko gledališče z uprizoritvama *Ime rože* v režiji Matjaža Bergerja in *Kraljica Margot* v režiji Diega de Bree. Tomaž Pandur je v koprodukciji Gradskega dramskega kazališta Gavella, Pandur.Theaters, Grad teatra Budva, Kazališta Ulysses, Ohridskega leta in Mittelfesta režiral uprizoritev *Kaligula* po motivih istoimenskega romana Alberta Camusa, ki je svetovno premiero doživela leta 2008 v Budvi. Režiser je o njej izjavil: »To je moja življenjska uprizoritev, vrhunec kariere.« (Gregović, »Kaligula«) Leta 2007 je v Budvi gostovala še ena predstava v režiji Tomaža Pandurja, *Tesla Electric Company*, nastala po besedilu Darka Lukića ter v produkciji Pandur.Theaters in gledališča Ulysses z Brionov. Leta 2008 je v Budvi premiero doživel *Kadmopolis/Oddaljeni pogled* v režiji Matjaža Bergerja, ki ga je Anton Podbevšek teater iz Novega mesta uresničil v koprodukciji z Multimedia Group iz Črne gore. Slovensko mladinsko gledališče je po daljši odsotnosti v Budvi gostovalo leta 2010 s predstavo *Zločin in kazen* v režiji Diega de Bree. Slovensko gledališče na zadnjih izdajah festivala ni bilo prisotno, to težnjo pa je leta 2015 prekinilo gostovanje projekta *ABC oder Krieg* Iva Svetine v režiji Barbare Novakovič Kolenc ter koprodukciji Prešernovega gledališča Kranj, Cankarjevega doma Ljubljana in Madleniaanum Opere & Theatra Zemun).

Poleg omenjenih festivalov velja omeniti gostovanje SNG Drame Ljubljana z uprizoritvijo *Ko sem bil mrtev* Ernsta Lubitcha v režiji Diega de Bree, ki je na 7. festivalu mediteranskega gledališča Purgatorije v Tivtu leta 2012 prejela nagrado za najboljšo uprizoritev.

Gostovanje SNG Drame Ljubljana leta 2001 v Črnogorskem narodnem gledališču (CNP) je okronala velika nagrada CNP za leto 2001. Leto prej jo je prejel tudi Eduard Miler za režijo uprizoritve *Party Time*. To za črnogorski prostor prestižno nagrado, ki presega svojo institucionalno naravo, so začeli podeljevati leta 1999, njena prva dobitnica pa je bila znamenita jugoslovanska in srbska igralka Mira Stupica. Nagrada samo potrjuje, da so tri uprizoritve, s katerimi je ljubljanska Drama leta 2001 gostovala v Podgorici – *Othello* v režiji Eduarda Milerja, *Idiot* v režiji Dušana Jovanovića in *Čakajoč Godota* v režiji Mileta Koruna –, pomembno vplivale na črnogorsko gledališko javnost.

»Uprizoritve so v Podgorico prinesle slovensko dovršenost«, se je glasil naslov zapisa staroste črnogorske gledališke kritike, Sretena Perovića. »Vsaka od treh uprizoritev je v črnogorsko okolje sevala več kot zgolj svojo izvorno umetniško lepoto [...] Tako je tudi s tokratnim gostovanjem Slovenskega narodnega gledališča: s svojimi simboli, asociacijami in sugestijami je *Othello* najbližji zdajšnji Črni gori – eden od njenih družbenih sojev, ne slojev (!), se s svojimi prispevki in moralnim obličjem Jaga (zaradi samoljubja, prizadete nečimrnosti?) prizadevno pripravlja, da bo oskrnil in zadavil Desdemono; ker nimamo kneza Miškina, *Idiot* ne izstopi iz globalnega metaforičnega okvira, Godota pa čakamo že celo večnost, celo bolj potrpežljivo kot Beckettovi junaki.« (Perović 328)

Poleg ljubljanske Drame so v Črnogorskem narodnem gledališču gostovale tudi gledališke ter baletne uprizoritve SNG Maribor in SNG Nova Gorica.

Slovenska igralka Ksenija Mišič, sicer članica ansambla SNG Maribor, je v Črni gori ustvarila vloge v vrsti predstav Črnogorskega narodnega gledališča in Kraljevega gledališča Zetski dom na Cetinju, denimo vlogo gospe Martin v *Joneskomaniji*, vlogo Pozza v *Čakajoč Godota* in vlogo markize de Merteuil v predstavi *Eksplozija sjećanja 5*. Veliko osvežitve v zasedbo uprizoritve *Na ljetovanju (Letoviščarji)* (koprodukcija mednarodnega festivala KotorArt in Črnogorskega narodnega gledališča, 2009) je z vlogo Sergeja Vasiljeviča Basova vnesel tudi Jernej Šugman, sicer prvak SNG Drama Ljubljana. Pomemben podatek o slovensko-črnogorskem prežemanju pomeni tudi nagrada, ki jo je leta 2014 na nacionalnem gledališkem festivalu Bienale crnogorskog pozorišta v okviru t. i. Selekcije plus prejel Ivo Ban za vlogo Sira v uprizoritvi *Garderober* Ronalda Harwooda v režiji Veljka Mićunovića in izvedbi SNG Drama Maribor. V tej selekciji podeljujejo samo eno avtorsko nagrado, besede žirije pa so se glasile: »Ivo Ban je vlogo velikega igralca v trenutkih krize odigral subtilno, pri čemer je uspešno vodil celoten ansambel in sledil režiserjevi ideji.«⁶ V več izdajah tega festivala, ustanovljenega leta 2007, sta bila člana žirije tudi slovenska teatrologa Barbara Orel in Blaž Lukan, kar je pomemben del sodelovanja, ki se je razširilo tudi z navzočnostjo slovenskih teatrologov v črnogorskem gledališkem prostoru in z njihovim sodelovanjem s črnogorsko gledališko revijo Gest.

Na Bijenalu crnogorskog teatra leta 2014 so nagrade prejeli tudi slovenski umetniki: Tomi Janežič nagrado za najboljšo režijo, in sicer za uprizoritev dela *Opera za tri groša* Bertolta Brechta in Kurta Weilla v produkciji Kraljevega gledališča Zetski dom s Cetinja in Srbskega narodnega gledališča iz Novega Sada. *Opera za tri groše* so premierno

6 »Nagrade Bijenala crnogorskog teatra.« Splet. 25. 9. 2015. <http://cnp.me/2014-10-16-nagrade-bijenala-crnogorskog-teatra-2014.php>

Avtorju pričujočega prispevka je bilo v zadovoljstvo, da je konec novembra 2014 kot direktor CNP in producent nacionalnega Bijenala crnogorskog teatra Ivu Banu izročil nagrado na velikem odru SNG Maribor, po gostovanju uprizoritve CNP *Everyman Dilas*.

uprizorili 12. junija 2014 na Cetinju. V odločitvi žirije je bilo poudarjeno, da se je Tomi Janežič Brechtovega besedila lotil z nadvse raznovrstnimi kritično angažiranimi režijskimi postopki, iz občinstva pa ustvaril dejavne udeležence uprizoritve. Nagrado za avtorja sodelavca je prejel Tomaž Grom, avtor zvočne kompozicije v isti predstavi, in sicer za ustvarjalno kompozicijo zvoka na različnih ravneh celotne izvedbe uprizoritve. Pri uprizoritvi Brechtove in Weillove *Opere za tri groše* sta sodelovala še dva slovenska umetnika: Katja Legin (dramaturgija in koreografija) in Žarko Prinčič (dirigent).

Leta 2012 je nagrado za avtorja sodelavca prejel tudi slovenski scenograf Branko Hojnik, za scenografijo uprizoritve *Vjera, ljubav, nada* (po besedilu *Vera, ljubezen, upanje* Ödöna von Horvátha) v režiji Ane Vukotić in produkciji Črnogorskega narodnega gledališča (2012). Ksenija Mišič je bila leta 2010 dobitnica nagrade za najboljšo žensko vlogo na Bijenalu crnogorskog teatra, in sicer markize de Marteuil v predstavi *Eksplozija sjećanja 5*, v kateri je po besedah žirije »ustvarila ekspresivno postmodernističen izraz gledališkega erosa markize v družbi, ki vodi v razpad vseh vrednot«⁷.

Sodelovanje festivala Ex Ponto iz Ljubljane in Črnogorskega narodnega gledališča iz Podgorice ni prineslo samo vrste gostovanj tega gledališča na festivalu v Ljubljani, ampak je bilo plodno tudi pri snovanju koprodukcij. Poleg že omenjenih predstav (*Kuća lutaka – Tobelija, Otpad in Smija*) sta bili uresničeni tudi koprodukciji uprizoritev *Crveno* po motivih iz romana *Ime mi je rdeča* Orhana Pamuka v režiji makedonskega režiserja Martina Kočovskega (Crnogorsko narodno pozorište iz Podgorice, Narodno pozorište Sarajevo, Mali dramski teatar Bitola ter festivalov Ex Ponto iz Ljubljane in MESS Sarajevo, 2010) ter *Leksikon YU mitologije* v režiji Oliverja Frlića (2011), v kateri so sodelovali tudi slovenski umetniki – igralca Miha Nemeč in Maja Nemeč ter koreografinja Rosana Hribar. Omenjeni predstavi sta nastali kot del projektnih dejavnosti združenja NETA (Nova evropska teatarska akcija),⁸ v okviru katere se je oblikovalo intenzivno sodelovanje med slovenskim in črnogorskim gledališčem, ki zajema tudi skupne nastope v širšem evropskem festivalskem okviru. Črnogorsko narodno gledališče in festival Ex Ponto sta kot ustanovitelja imela posebno pomembno vlogo v združenju. Njegov zadnji generalni sekretar je bil Damir Domitrović Kos (1963–2016), ki je bil producent več gledaliških projektov; ti niso prinašali le ideje o slovensko-črnogorskih vezeh, temveč so bili zgledi širšega regionalnega sodelovanja umetnikov in producentov. Mednje spada omnibus z naslovom *Projekat 5*, v katerem je bilo zastopanih pet držav (Črna gora,

7 »Nagrade Bijenala crnogorskog teatra za 2010 godinu.« Splet. 25. 9. 2015. <http://www.cnp.me/aktuelnosti33.php>

8 Šestnajstega junija 2005 so v Podgorici sprejeli in podpisali deklaracijo o ustanovitvi poklicne gledališke mreže Nova evropska teatarska akcija (NETA). Mreža, ki je imela sedež v Ljubljani, je sad dolgoletnih vezi gledališč in gledaliških festivalov iz 14 držav Balkana ter srednje in jugovzhodne Evrope. V mrežo NETA jih je povežala odločitev, da svoje – v precejšnji meri že vzpostavljeno – sodelovanje tudi institucionalizirajo. Sprva je NETA povežovala 31 gledališč in gledaliških festivalov, z leti pa je njihovo število naraslo na 67. Po prezgodnji smrti generalnega sekretarja združenja in direktorja festivala Ex Ponto Damirja Domitrovića Kosa se je mreža NETA znašla v krizi.

Hrvaška, Slovenija, Bosna in Hercegovina ter Makedonija), pet režiserjev (Slobodan Milatović, Ivica Buljan, Niko Goršič, Dino Mustafić in Dritero Kasapi), pet dramatikov (Ljubomir Đurković, Ivana Sajko, Rok Vilčnik, Almir Imširović in Derviš Taki) in pet igralcev (Srđan Grahovac, Senka Bulić, Katarina Stegnar, Ksenija Mišič in Bajruš Mjaku). Drugi projekt se je imenoval *Kassandra* in je nastal na osnovi resnične življenjske zgodbe Damirja Domitrovića Kosa, zaradi česar se je ta znašel v dvojni vlogi: kot producent in igralec. Ta gledališki projekt je sodeloval na več kot 20 uglednih mednarodnih festivalih, prejel je več nagrad, nastal pa je v koprodukciji Kotor Art/Teute, Srpskega narodnega pozorišta (Novi Sad), festivala MOT (Skopje) in Ex Ponta (Ljubljana).

Za Črnogorsko narodno gledališče je bilo pomembno tudi sodelovanje kostumografa Lea Kulaša, ki že dolga leta ustvarja in živi v Sloveniji. V Podgorici je ustvaril kostumografije za predstave *Party Time* (2000), *Elektra* (2000), *Don Žuan se vraća iz rata* (2000), *Malograđani* (2001), *Galeb* (2002), *San ljetne noći* (2008), *Na ljetovanju* (2009), *Don Žuan* (2009), *Saloma* (2010), *Ribarske svađe* (2012), *Njegoš i ja* (2013) in *Everyman Dilas* (2013). Slovenska scenografka Petra Veber je v Črni gori sodelovala pri dveh predstavah: ustvarila je scenografijo za predstavo *Kveč* (po besedilu *Jamr* Stevena Berkoffa) v režiji Lidije Dedović (Črnogorsko narodno gledališče, 2012), medtem ko je bila kostumografija delo slovenske kostumografke Mateje Benedetti; Petra Veber je bila tudi soavtorica predstave *Žabar*, ki je nastala na osnovi besedila Rainerja Wernerja Fassbinderja (Kraljevo gledališče Zetski dom, 2015), ustvarila pa jo je skupaj z režiserko Lidijo Dedović.

Leo Kulaš, Janez Pipan in Niko Goršič so častni člani Črnogorskega narodnega gledališča, kar je še eno visoko priznanje, ki ga to gledališče podeljuje vidnim ustvarjalcem in svojim sodelavcem za pomembno delo na področju gledališke umetnosti in kulture nasploh.

* * *

Dokumentirano sodelovanje ter prežemanje slovenskih ter črnogorskih gledališč in umetnikov pričata o odpiranju črnogorske kulture v zadnjih petnajstih letih, še posebej v povezavi s slovensko kulturo; osrednjo vlogo pri tem sodelovanju pa so imeli prav gledališki umetniki in producenti. Prva predstava iz Črne gore po razpadu Jugoslavije (SFRJ), ki si jo je ogledalo tudi slovensko občinstvo, je bila *Montenegrini* v režiji Radmile Vojvodić; v okviru projekta Dnevi črnogorske kulture v Sloveniji je leta 1999 gostovala v Slovenskem mladinskem gledališču, z njo pa se je začela vrsta drugih gostovanj črnogorskega gledališča v Sloveniji.

Kronologija sodelovanj slovenskih umetnikov z gledališči in festivali v Črni gori potrjuje, da so pri nastajanju sodobne zgodovine gledališča v Črni gori, zlasti repertoarja Črnogorskega narodnega gledališča v Podgorici in Kraljevega gledališča Zetski dom na Cetinju, sodelovali tudi slovenski avtorji. Njihovo delo je pomembno določalo ključne

estetske in emancipatorne prakse črnogorskega gledališča in črnogorske kulture, katere pomemben dejavnik je bilo Črnogorsko narodno gledališče. Pregled novejšje zgodovine tega gledališča je mogoče strniti v tri vidike:

»Prvi se nanaša na produkcijo (od leta 1997, tj. od vselitve v novo poslopje, do konca 50. sezone (2003) je nastalo 27 premier) in predstavljanje predstav Črnogorskega narodnega gledališča v drugih državah (projekti CNP so na različnih festivalih prejeli 32 nagrad in priznanj), torej na razvijanje intenzivnega mednarodnega sodelovanja. Drugi vidik se nanaša na družbeni kontekst, v katerem je gledališče pomembno prispevalo k dekontaminaciji bolečih devetdesetih let. In naposled, tretji vidik bi lahko opredelili in brali prek modela koprodukcij, do katerih je začelo prihajati v naslednjih sezonah. Vsi ti vidiki kažejo na osnovni cilj obnove in novega začetka leta 1997 – da bi z internacionalizacijo gledališke produkcije uresničili koncept odprtosti.« (Ljumović 144)

Osredotočenost na raziskovanje dela slovenskih umetnikov slehernemu od teh treh vidikov podeli posebno vrednost. Tako lahko govorimo o večkulturnosti in medkulturnem dialogu, ki postane standard gledališkega sistema.

Ta razprava priča o medkulturnem dialogu, ki se je uresničil v gledališču in z gledališčem, ter ponudi pregled neke prav posebne gledališke izkušnje o navzočnosti slovenskih umetnikov v črnogorskem gledališču, ki so skupaj s pomembnimi avtorji iz Črne gore in širše regije ustvarili kontekst gledališkega repertoarja kot pomembne estetske in emancipatorne prakse. Gledališče je predvsem postavilo visoka umetniška merila, črnogorski gledališki sistem pa je pokazal odprtost kot ključni pogoj za prežemanje različnosti, kar je za majhne sisteme še posebno pomembno. Poleg tega je imela gledališka umetnost v Črni gori vse od konca 20. stoletja do danes položaj dominantne oblike umetniške produkcije, ki je bila relevantna tudi zunaj državnih meja (v nasprotju s črnogorsko kinematografijo, ki se vnovič vzpostavlja šele v zadnjih letih). Predstave, kot so *Otpad* Ljubomirja Đurkovića v režiji Nika Goršiča (2002), *Joneskomanija* v režiji Eduarda Milerja (2002), Brechtova in Milerjeva *Malograđanska svadba* (2008), če izpostavimo samo nekatere, ki jih še danes pomni širša (ne le gledališka) javnost. Številne uprizoritve so se dolgo ohranile na repertoarju in gostovale na pomembnih regijskih gledaliških festivalih. Če si črnogorske gledališke uprizoritve, pri katerih so sodelovali gostje iz Slovenije, ogledamo v idejnem in tematskem pomenu, bi lahko dejali, da so – naj gre za klasike ali poudarjeno sodobno (črnogorsko) dramatiko – zrcalile zapletena družbena vprašanja, ki so zaposlovala črnogorsko družbo. Večina omenjenih predstav se je vtisnila tako v gledališko zgodovino kot tudi v spomin črnogorskega občinstva, in lahko ugotovimo, da pomenijo tudi vložek v prihodnje sodelovanje umetnikov in producentov na relaciji Slovenija–Črna gora.

Literatura

- Brković, Balša. »Apoteoza smrti kao poslednja forma macho herojstva.« *Gest* 4 (2000): 13.
- Debeljak, Aleš. *Europa bez Europljana*. Zagreb: Profil, 2009.
- DODEST dvadeset pet*. Ur. Milorad Đurović. Podgorica: CID, 1999.
- Đurić, Dubravka. »Ženski polilog Nataše Nelević.« Nelević, Nataša. *Jaja*. Podgorica: Crnogorsko narodno pozorište, 2011.
- Goršič, Niko. »Zapisi.« *Obnova uspon decenija*. Ur. Milovan Radojević, Goran Bulajić. Podgorica: Crnogorsko narodno pozorište, 2007. 360.
- Grad teatar Budva: 1987–1996, prvih deset godina*. Ur. Jovan Ćirilov, Feliks Pašić. Budva: Grad teatar, 1998.
- Gregović, S. »Kaligula u Budvi.« *Politika* (3. 7. 2008). Splet. 20. 9. 2015. <http://www.politika.rs/rubrike/Kultura/Kaligula-u-Budvi.lt.html>
- Intervju – Diego de Brea. »Njogoš budi sjećanja na oca.« *Dan* (22. 12. 2010).
- Klaić, Dragan. *Resetting the Stage: Public Theatre Between Market and Democracy*. Bristol: Intellect; Chicago: The University of Chicago Press, 2012.
- Ljumović, Janko. »Obnoviteljski duh CNP i izazovi savremenog pozorišta.« *Crnogorsko narodno pozorište 1953–2013*. Ur. Milovan Radojević, Goran Bulajić, Janko Ljumović. Podgorica: Crnogorsko narodno pozorište, 2013.
- Nelević, Nataša (ur.). *Dramski transit – antologija dramskih tekstova u Crnoj Gori 1994–2005*. Podgorica: Nova knjiga; Cetinje: Kraljevsko pozorište Zetski dom, 2008.
- Nelević, Nataša. *Jaja*. Podgorica: Crnogorsko narodno pozorište, 2011.
- Perović, Sreten. *Crnogorci na sceni*. Podgorica: Crnogorsko narodno pozorište, 2014.
- Polanc, Sonja. »Tekst koji se pamti.« *Pobjeda* (16. 10. 2000): 19.
- Radojević, Milovan in Goran Bulajić (ur.). *Obnova uspon decenija*. Podgorica: Crnogorsko narodno pozorište, 2007.
- Stoljeće crnogorskog državnog teatra*. Tom III, knjiga 1. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore; Cetinje: Kraljevsko pozorište Zetski dom, 2011.
- Tripković, Dragana. »Kriminalni liberalizam ne daje puno za nezavisne scene.« *Vijesti* (8. 4. 2016). Splet. 20. 9. 2015. <http://www.vijesti.me/caffe/kriminalni-liberalizam-ne-daje-puno-za-nezavisne-scene-65722>

Prevedla Aleksandra Rekar

Uprizoritve v Črni gori

Ivan Cankar: *Kralj Betajnovce (Kralj na Betajnovci)*

Režija: Branko Jovanović

Zetski dom, Cetinje

Premiera: 8. 5. 1947

Drago Jančar: *Veliki briljantni valcer (Veliki briljantni valček)*

Režija: Nikola Vavić

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 26. 12. 1985

Dane Zajc: *Medeja*

Režija: Vito Taufer

Grad teatar Budva in Dramski teatar Skopje

Premiera: 1989

Žanina Mirčevska: *Sudnji dan (Dies Irae)*

Režija: Bojan Milosavljević

Studio Crnogorskog narodnog pozorišta

Premiera: 7. 10. 1999

Ljubomir Đurković: *Kuća lutaka – Tobelija (Hiša lutk – Tobelija)*

Režija: Niko Goršič

Igrajo: Milena Grm (Vida), Metka Trdin (Ana), Olga Grad (Bojana)

Lektorica: Barbara Rogelj

Producenta: Mladen Vujović, Damir Domitrović Kos

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica; Festival Ex Ponto, Ljubljana

Premiera: 28. 5. 2000

Requiem of the 20th Century, trilogija (*Party Time, Elektra, Don Žuan se vraća iz rata*)

1. del: Harold Pinter: *Party Time*

Režija: Eduard Miler

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 7. 10. 2000

2. del: Danilo Kiš: *Elektra*

Režija: Egon Savin

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 7. 10. 2000

3. del: Ödön von Horváth: *Don Žuan se vraća iz rata* (*Don Juan kommt aus dem Krieg, Don Juan se vrne iz vojne*)

Režija: Radmila Vojvodić

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 7. 10. 2000

Maksim Gorki: *Malograđani* (*Meščane, Malomeščani*)

Režija: Paolo Magelli

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 30. 5. 2001

Eugène Ionesco: *Joneskomanija*

Režija: Eduard Miler

Igra: Ksenija Mišič (*Gospa Martin*)

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 26. 1. 2002

Ljubomir Đurković: *Otpad*

Režija: Niko Goršič

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica; Festival Ex Ponto, Ljubljana

Premiera: 7. 3. 2002

Anton Pavlovič Čehov: *Galeb* (*Čajka, Utva*)

Režija: Paolo Magelli

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica in Gradsko dramsko kazalište Gavella, Zagreb

Premiera: 4. 10. 2002 (Podgorica)

Stanisław Ignacy Witkiewicz: *Poludjela lokomotiva* (*Szalona lokomotywa, Ponorela lokomotiva*)

Režija: Eduard Miler

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 9. 10. 2003

Mirko Kovač: *Lažni car*

Režija in priredba: Branislav Mićunović

Scenografija: Marko Japelj

Kostumografija: Alan Hranitelj

Odrski gib: Jasna Knez

Strokovni svetovalec: Niko Goršič

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 1. 11. 2003

Željko Stanjević: *Sanjivi nagon*

Režija: Niko Goršič

Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje

Premiera: 25. 6. 2004

Zoran Hočevar: *Smija (Smejči)*

Režija: Niko Goršič

Kostumografija: Barbara Stupica

Scenografija: Nina Goršič

Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica), Globalni teater (Ljubljana)

Premiera: 14. 11. 2005 (Podgorica)

Danilo Kiš: *Drveni sanduk Tomasa Vulfa*

Režija: Niko Goršič

Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje

Premiera: 5. 10. 2005

Nova zemlja (Miroslav Krleža: *Kristofor Kolumbo*, Ivana Sajko: *Europa*)

Režija: Ivica Buljan

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 22. 12. 2005

Samuel Beckett: *Čekajući Godoa (En attendant Godot; Čakajoč Godota)*

Režija: Slobodan Milatović

Igra: Niko Goršič (Estragon), Ksenija Mišič (Pozzo)

Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica), Kulturno informativni centar Budo Tomović

(Podgorica), Kraljevsko pozorište Zetski dom (Cetinje)

Premiera: 14. 9. 2006 (Podgorica)

Dušan Spasojević: *Odumiranje*

Režija: Nick Upper (pravo ime Niko Goršič)

Scenografija: Nina Goršič

Izbor glasbe: Niko Goršič

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 12. 11. 2007

Bertolt Brecht: *Malograđanska svadba* (*Die Kleinbürgerhochzeit; Malomeščanska svatba*)

Režija: Eduard Miler

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 25. 1. 2008

Žanina Mirčevska: *Art eksport* (*Art export*)

Režija: Lidija Dedović

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 27. 3. 2008

William Shakespeare: *San ljetne noći* (*A Midsummer Night's Dream; Sen kresne noći*)

Režija: Paolo Magelli

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 25. 5. 2008

Albert Camus: *Kaligula* (*Caligula; Kaligula*)

Režija: Tomaž Pandur

Dramaturgija: Livija Pandur

Grad teatar Budva, Gradsko dramsko kazalište Gavella, Pandur.Theaters, Kazalište Ulysses,
Ohridsko leto, Mittelfest

Premiera: 2. 6. 2008

Dionisio de Sarno-San Giorgio: *Balkanska carica*

Režija: Radmila Vojvodić

Kostumografija: Leo Kulaš in Ljubica Suna Čehovin

Crnogorsko narodno pozorište – Muzički centar Crne gore (Podgorica), v sodelovanju s: Kraljevsko pozorište Zetski dom, Narodni muzej, OBC, Muzička akademija (Cetinje)

Premiera: 14. 7. 2008 (Cetinje), 1. 11. 2008 (Podgorica)

Herbert Achternbusch: *Suza* (*Susn; Susn*)

Režija: Niko Goršič

Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje

Premiera: 23. 4. 2009

Žanina Mirčevska: *Dobri zločko (Dobri zlobko)*

Režija: Petar Pejaković

Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje; Gradsko pozorište Podgorica

Premiera: 29. 4. 2009

Heiner Müller: *Eksplorzija sjećanja 5*

Režija: Eduard Miler

Dramaturgija in priredba: Žanina Mirčevska

Ksenija Mišič (Markiza de Merteuil), Ivan Peterelj (Moški)

Kraljevsko pozorište Zetski dom (Cetinje), Mednarodni festival KotorArt (Kotor)

Premiera: 9. 8. 2009

Maksim Gorki: *Na ljetovanju (Dačniki; Letoviščarji)*

Režija in priredba: Radmila Vojvodić

Igra: Jernej Šugman (Basov, Sergej Vasiljevič)

Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica), Mednarodni festival KotorArt (Kotor)

Premiera: 12. 8. 2009 (Kotor), 1. 11. 2009 (Podgorica)

J. B. P. Molière: *Don Žuan (Don Juan)*

Režija: Ana Vukotić

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica), Mednarodni festival KotorArt (Kotor)

Premiera: 26. 12. 2009 (Podgorica), 4. 8. 2010 (Kotor)

Oscar Wilde: *Saloma (Salomé, Saloma)*

Režija in glasba: Eduard Miler

Dramaturgija in priredba: Žanina Mirčevska

Kostumografija: Leo Kulaš

Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje

Premiera: 12. 2. 2010

Pierre de Marivaux: *Rasprava (La Dispute, Disput)*

Režija: Oliver Frlić

Dramaturgija: Žanina Mirčevska

Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica), Mednarodni festival KotorArt (Kotor)

Premiera: 19. 7. 2010 (Kotor), 1. 11. 2010 (Podgorica)

Nikolaj Vasiljevič Gogolj: *Revizor (Revizor, Revizor)*

Režija: Veljko Mićunović

Priredba: Žanina Mirčevska

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 1. 10. 2010

Petar II. Petrović Njegoš: *Gorski vijenac (Gorski venec)*

Režija: Diego de Brea

Dramaturgija in priredba: Žanina Mirčevska

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 17. 12. 2010

Edward Clug: *Božanstvena komedija*

Koncept in koreografija: Edward Clug

Glasba: Borut Kržišnik in Milko Lazar

Bitef teatar in Grad teatar Budva

Premiera: 7. 8. 2011 (Budva)

Leksikon Yu mitologije

Režija: Oliver Frljić

Koreografija: Rosana Hribar

Oblikovanje svetlobe: Borut Bučinel

Producent: Damir Domitrović

NETA, Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica), Festival Ex Ponto (Ljubljana), Istarsko narodno pozorište Pula, Teatri Kombetar in Kosoves Priština, Mal dramski teatar Bitola, Kulturnova Novi Sad

Premiera: 6. 12. 2011 (Podgorica)

Nataša Nelević: *Jaja*

Režija: Niko Goršič

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 23. 3. 2012

Steven Berkoff: *Kveč (Kvetč, Jamr)*

Režija: Lidija Dedović

Scenografija: Petra Veber

Kostumografija: Mateja Benedetti

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 16. 5. 2012

Carlo Goldoni: *Ribarske svađe (Le baruffe chiozzotte, Primorske zdrabe)*

Režija: Ana Vukotić

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica) in Grad teatar Budva (Budva)

Premiera: 26. 6. 2012 (Budva), 1. 11. 2012 (Podgorica)

Njegos i ja

Avtorski projekt Paola Magellija

Režija: Paolo Magelli

Kostumografija: Leo Kulaš

Mednarodni festival KotorArt (Kotor), Kraljevsko pozorište Zetski dom (Cetinje) in Crnogorsko narodno pozorište (Podgorica)

Premiera: 20. 7. 2013 (Kotor), 11. 10. 2013 (Podgorica)

Everyman Dilas

Režija: Radmila Vojvodić

Kostumografija: Leo Kulaš

Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica

Premiera: 1. 11. 2013 (ob 60-letnici Črnogorskega narodnega gledališča)

Bertolt Brecht in Kurt Weill: *Opera za tri groša (Die Dreigroschenoper, Opera za tri groše)*

Režija, scenografija in oblikovanje svetlobe: Tomi Janežič

Dirigent: Žarko Prinčič

Dramaturgija in koreografija: Katja Legin

Obdelava zvočnega materiala: Tomaž Grom

Kraljevsko pozorište Zetski dom (Cetinje), Srpsko narodno pozorište (Novi Sad)

Premiera: 16. 6. 2014

Avtorski projekt Lidije Dedović in Petre Veber: *Žabar (Katzelmacher)*

Besedilo: R. W. Fassbinder

Režija: Lidija Dedović, Petra Veber

Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje

Premiera: 27. 3. 2015

Ljubomir Đurković: *Kuća lutaka – Tobelija (Hiša lutk – Tobelija)*. Režija: Nick Upper (Niko Goršič). Crnogorsko narodno pozorište, mednarodni festival Ex Ponto, 2000. Na fotografiji: Metka Trdin, Milena Grm, Olga Grad. Foto: B. G. Vir: Crnogorsko narodno pozorište.

Petar II. Petrović Njegoš: *Gorski vijenac (Gorski venec)*. Režija: Diego de Brea. Crnogorsko narodno pozorište, Podgorica, 2010. Na fotografiji: Milivoje Mišo Obradović, Zoran Vujović, Gojko Burzanović, Slobodan Marunović, Srđan Grahovac. Foto: Duško Miljanić. Vir: Crnogorsko narodno pozorište.

Heiner Müller: *Eksplzija sjećanja 5 (Eksplzija spomina 5)*. Režija: Eduard Miler. Kraljevsko pozorište Zetski dom, Cetinje, 2009. Na fotografiji: Ivan Peternelj, Srdjan Grahovac, Ksenija Mišič, Nada Vukčević. Foto: Nikola Jovičević. Vir: Kraljevsko pozorište Zetski dom.